

häpeilevän säyseää. Sellainenkin ääni on siis kantanut kohtalaisen pitkälle. Tälle pohjalle on turvallista rakentaa edelleen. Viesti mence kyllä perille, jos asiaa vakaasti perustellen ja yksimielisesti selvitetään kielenkäyttäjille eikä lumota heitä siihen luuloon, että kaikki mikä on käytössä on siitä syystä myös käypää.

Terho Ikonen

»Seuranta» ja »ohjanta»

Näitä kahta sanaa olen huomannut monien hyväkorvaisten kielenkäyttäjien oudostelevan, mutta yleistymään päin ne selvästi ovat. *Seuranta* on ollut sotilaskielen terminä jo pitkään; Nykysuomen sanakirja tuntee yhdyssanat *seurantalaitte* ja *seurantavalonheitin*. Uutta on kuitenkin se, että sotilaskielen ulkopuolella esim. tiedeellisessä kielenkäytössä puhutaan jonkin tapahtumasarjan *seurannasta* ja siihen perustuvasta *seurantatutkimuksesta*. Uutta on myös se, että vaikkapa tuotantolukujen jatkuva tarkkailua talousalalla sanotaan niiden *seurannaksi* ja että politiikassakin harrastetaan *seurantaa* (engl. following-up), kun pyritään tarkkaamaan, millä lailla jotain kansainvälistä sopimusta noudatetaan. Sanasta on tätä kyytiä tulossa muutisana. Sen vanavedessä kulkee lähimerkityksinen *ohjanta*: esim. kasvatusoppineiden näkee puhuvan oppilaiden »ohjannasta».

Seuranta ja *ohjanta* eivät liity luontevasti yleissuomen tähänastisiin malleihin. *-nta*, *-ntä* -johtimiset teonnimet ovat alkuperältään lähinnä itäsuomalaisuuksia; sama tyyppi on yleinen karjalassa ja vepsässäkin. Kirjasuomeen niitä on tullut varsinaisesti vasta viime vuosisadalta lähtien, ja kaikki tähänastiset tapaukset ovat täyttäneet ilmaisujärjestelmässä ollutta erikoislaatuista aukkoa. Suomen vanhimista verbivartalotyypeistä, *a, ä, e* -vartaloisista verbeistä, on läsimurteissa ja

niihin perustuvassa vanhassa kirjasuomessa yleensä voitu muodostaa paitsi *-minen*-loppuinen teonnimi myös lyhempi »erikoistunut» johdos, jonka johtimessa on labiaalivokaali: *soutu, jättö, pesu*, (useampitavuisista:) *koristus, kävely*. Historiallisesti katsoen nuoremmista vartalotyypeistä — *o, u, y, i* -vartaloisista verbeistä — tämä mahdollisuus on sitä vastoin useimmiten puuttunut; on voitu sanoa vain *melominen* (ei **melo*), *horjuminen* (ei **horju*), *kuokkiminen* (ei hevini **kuokko* tai **kuokku*). Juuri tämän aukon täytteeksi omaksuttiin 1800-luvulla itämurteinen tyyppi *melonta, horjunta, kuokinta. a, ä, e* -vartaloiden johdoksiksi ei tätä tyyppiä tarvittu; *soudanta, jätäntä, pesentä* eivät ole ainakaan normaalityylistä nykyistä yleissuomea, vaikka tällaisiakin muodoiteita tavataan itäisimmissä murteissa. Yleiskielessä tyyppiin on turvaututtu näiden vartalotyypin alalla lähinnä vain silloin kun labiaalivokaalinen johdos on vakiintunut johonkin erikoistettävään: »pätevää *painantaa*» (kirjapainon mainoksesta; vrt. *paino*), *tähkäidäntä* (vrt. *itu*), *asuntosäästäntä* (vrt. *säästö*), *luenta* (on yksiselitteisempi teonnimi kuin *luku*), *laskenta* (usein yksiselitteisempi kuin *lasku*).

Kaikki tähänastiset esimerkkini olivat ei-supistumaverbien johdoksista. Supistumaverbien alalla *-nta*-johdokset ovat joskus täyttäneet samanlaista aukkoa silloin kun verbi on *oa, ua (yä), ia (iä)* -vartaloisen: *hajonta, tajunta, levintä*. Tämä tyyppi ei ole semmoisenaan kansanomainen — itämurteiden ja karjalan pohjalta odottaisi *hajoanta* jne. —, mutta se täyttää ilmaisutarpeen ja on katsottava kirjakielessä vakiintuneeksi. Supistumaverbien suurimman luokan, monisatalukuisten *aa, ää* -vartaloisten johdosten, alalla ei vastaavaa tarvetta sen sijaan ole ollut. Käytettävissä on vanhastaan ollut hyvin tuottoisa labiaalivokaalinen »erikoistuneiden» teonnimien tyyppi: *arvaus, filmaus, hankaus, kirjaus, korjaus, maalaus, poraus, suuntaus, tervaus, värjäys* jne. Näistä ovat tähän asti poikenneet vain

lakikielen *luvanta* 'yksipuolinen oikeustoimi, joka sisältää sitovan lupauksen' — ja nyt viimeksi *seuranta* ja *ohjanta*. Kaikki kolme ovat epäkansanomaista tyyppiä (itämurteiden ja karjalan mukainen olisi *lupaanta* jne.). Kahta niistä on ollut tuke-
massa järjestelmän satunnainen puutos: *lupaus* ja *seuraus* ovat vanhastaan vakiintuneet erikoismerkitykseen. *Ohjanta* sen sijaan ei pohjaudu tarpeeseen. Onhan samassa merkityksessä ennestään ollut säännönmukainen johdos *ohjaus*.

Poikkeukset johto-opin kokonaisjärjestelmästä eivät luonnollisessa kielessä ole mitenkään tavattomia. Sääntötellyssä yleiskielessä ne voivat olla siedettäviä, joskus tarpeellisiakin, mutta niihin sisältyi helposti myös uuden kumouksellisen kehityksen itu. *Ohjanta* on nähtävästi syntynyt juuri lähimerkityksisen *seurannan* (ehkä myös *holhonnan*) kannoilla. Kuka takaa, ettei tämän jälkeen voida ruveta puhumaan muodinomaisesti myös esim. »tarkannasta» (kantasana *tarkata*) tai »hoivannasta» (kantasana *hoivata*) — ja jos niin käy, silloin on pato auki vaikkapa »maalannalle», »tervannalle», »leikannalle», »meikannalle» ynnä muulle yhtä järjettömän tuntukselle. Tällaisen sekasorron mahdollisuuskin olisi pystyttävä ajoissa estämään.

Kielilautakunta käsitteli asiaa Matti Sadeniemen alustuksen pohjalta pari vuotta sitten ja oli silloin sitä mieltä, että uusia tällaisia *aa, ää* -vartaloisten verbien johdoksia ei pitäisi luoda (ks. Vir. 1973 s. 101). »Ohjannan» sijasta riittää tietysti hyvin *ohjaus*. *Seurannan* vaihtochto sitä vastoin jäi auki. *Seuraus* ei käy, ja myös ehdolla olleeseen *seurailuun* voi liittyä muuta kuin tarkoitettua vivahdetta; frekventatiiviverbi *seurailla* tuntuu merkitsevän kevyempää ja vähemmän järjestelmällistä tekemistä kuin kantaverbi *seurata*. On kuitenkin vielä kolmas mahdollisuus, joka liittyy olemassa oleviin malleihin. Kirjasuomi omaksui parinkymmenen *aa, ää* -verbin teonnimijohdokseksi viime vuosisadalla labiaalivokaalisen *uu*-loppuisen muodosteen, jollaiset

ovat itämurteissa tavallisia: *kaipuu, kehruu, keruu, makuu, paluu, veisuus* jne. Eräissä tapauksissa näin voitiin kätevästi eriyttää merkityksetkin: *korjaus* — *korjuu, leikkaus* — *leikkuu, vastaus* — *vastuu*. Sama keino tuntuisi nyt sopivan myös »seurannan» sijaan: *seuruu, seurulaite, seuruu-
tutkimus*. Tämä olisi alun alkaen hyvin sopusoinnussa ainakin itäsuomalaisen kielikorvan kanssa, ja myös kirjakielen järjestelmään se luontuisi moitteettomasti, saattaisipa tarjota mallia uusillekin vastaavanlaisille muodosteille. Ja mikä tärkeintä: »leikannan» ja »meikannan» uhka saataisiin pidetyksi loitolla, kun tukea antava epäilyttävä mallimuodoste korvautuisi toisella, paremmalla.

Terho Itkonen